

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ І БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF PREVENTION AND COMBATING ORGANIZED CRIME

Філяніна Л.А., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри міжнародного права

*Навчально-науковий інститут права та міжнародно-правових відносин
Університету митної справи та фінансів*

Міжнародне співробітництво щодо запобігання і боротьби з міжнародною злочинністю є специфічною діяльністю держав та інших учасників міжнародних відносин у сфері запобігання злочинності, боротьби з усіма її проявами та визначення порядку поведінки з особами, які скоїли суспільно небезпечні діяння. Злочинні діяння, що викликають занепокоєння усього міжнародного співтовариства, не повинні залишатися безкарними. Ефективна боротьба з міжнародною злочинністю, а особливо з її організованими формами, може здійснюватися тільки шляхом взаємодії всіх компетентних структур і установ зацікавлених держав за безумовного виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань. На міжнародному рівні визнано, що організована злочинність створює пряму загрозу національній і міжнародній безпеці й стабільності та веде масивну атаку проти політичної і законодавчої влади, а також призводить до загрози державності. Організована злочинність негативно впливає на міждержавні відносини, порушує нормальне функціонування соціальних та економічних інститутів, підриває довіру до демократичних процесів. На зростання рівня злочинів, котрі вчиняються організованими групами, позитивно впливає докорінна зміна соціальних устоїв суспільства і загострення протиріч між попитом та можливістю здійснити бажання щодо поліпшення матеріального стану людства. Така ситуація поступово призводить до морального переродження суспільства, зникнення духовних цінностей та погіршення криміногенної ситуації. Об'єм, основні напрями та форми запобігання і боротьби з організованою злочинністю визначаються національним законодавством на основі норм міжнародного права, рівня розвитку міжнародного співробітництва, культурного та правового рівня, а також політичної ситуації.

У статті аналізуються поняття міжнародного співробітництва держав у галузі боротьби з організованою злочинністю, дається характеристика організованої злочинності у міжнародно-правовому аспекті, наводяться приклади з практики Міжнародної організації кримінальної поліції щодо протидії організованій злочинності.

Ключові слова: міжнародне співробітництво у боротьбі з організованою злочинністю, організована злочинність.

International cooperation on the prevention and fight against international crime is a specific activity of States and other participants in international relations in the field of crime prevention, combating all its manifestations and determining the order of treatment of persons who have committed socially dangerous acts. Criminal acts of concern to the entire international community should not be unpunished. The effective fight against international crime, and in particular its organized forms, can only be achieved through the interaction of all competent structures and institutions of the concerned countries with the unconditional implementation of their international obligations. Internationally, it is recognized that organized crime poses a direct threat to national and international security and stability, and leads to a massive attack against political and legislative power, and as a consequence, threatens sovereignty. Crime, especially its organized forms, adversely affects interstate relations, disrupts the normal functioning of social and economic institutions, and undermines confidence in democratic processes. The rise in the level of crimes committed by organized groups is positively affected by a radical change in the social fabric of society and the worsening of the contradictions between the demand and the ability to fulfill the desire to improve the material condition of humanity. This situation gradually leads to the moral rebirth of society, the disappearance of spiritual values and the deterioration of the criminal situation. The scope, main directions and forms of prevention and fight against organized crime are determined by national legislation on the basis of international law, the level of development of international cooperation, cultural and legal, as well as the political situation.

Therefore, the situation in the field of prevention and fight against organized crime is characterized by the expansion of cooperation in the prevention of committing dangerous social acts and the ordering of interstate and other international relations in the sphere of control and fight against organized crime.

Key words: international cooperation in the fight against organized crime, organized crime.

Постановка проблеми. У статті аналізуються поняття міжнародного співробітництва держав у галузі боротьби з організованою злочинністю, дається характеристика організованої злочинності у міжнародно-правовому аспекті, наводяться приклади з практики Міжнародної організації кримінальної поліції щодо протидії організованій злочинності.

Міжнародне співробітництво щодо запобігання і боротьби з міжнародною злочинністю є специфічною діяльністю держав та інших учасників міжнародних відносин у сфері запобігання злочинності, боротьби з усіма її проявами та визначення порядку поведінки з особами, які скоїли суспільно небезпечні діяння. Злочинні діяння, що викликають занепокоєння усього міжнародного співтовариства, не повинні залишатися безкарними. Ефективна боротьба з міжнародною злочинністю, а особливо її з організованими формами, може здійснюватися тільки шляхом взаємодії всіх компетентних структур і установ зацікавлених держав за безумовного виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань. На міжнародному рівні визнано, що організована злочинність створює пряму

загрозу національній і міжнародній безпеці й стабільності, та веде масивну атаку проти політичної та законодавчої влади, і як наслідок, приводить до загрози державності. Злочинність, особливо її організовані форми, негативно впливає на міждержавні відносини, порушує нормальне функціонування соціальних та економічних інститутів, підриває довіру до демократичних процесів. На зростання рівня злочинів, котрі вчиняються організованими групами, позитивно впливає докорінна зміна соціальних устоїв суспільства і загострення протиріч між попитом та можливістю здійснити бажання щодо поліпшення матеріального стану людства. Така ситуація поступово призводить до морального переродження суспільства, зникнення духовних цінностей та погіршення криміногенної ситуації. Об'єм, основні напрями та форми запобігання і боротьби з організованою злочинністю визначаються національним законодавством на основі норм міжнародного права, рівня розвитку міжнародного співробітництва, культурного та правового рівня, а також політичної ситуації.

Аналіз публікацій. Дослідженню проблем запобігання і протидії організованій злочинності присвячені

праці таких вітчизняних і зарубіжних вчених: М. Антонович, В. Буткевич, І. Лукашук, С. Нестеренко, Н. Сафарова, Б. Тузмухамедова, Л. Тимченко, Г. Тункіна.

Мета статті – дослідження міжнародного досвіду запобігання і боротьби з організованою злочинністю.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні світ стоїть перед фактом, що міжнародна злочинність стала реальністю та перетворилась на глобальну проблему. Однією з основних причин цієї ситуації є відсутність факторів, що об'єднують зусилля різних гілок влади в державі, правоохоронних органів України та інших аналогічних структурних підрозділів зарубіжних країн у протидії проявам міжнародної злочинності. Крім того, міжнародне співробітництво законодавчо не закріпило пріоритету в цій сфері.

З огляду на досвід роботи в умовах незалежності України правоохоронні органи залишаються занадто консервативними, повільно адаптують свої системи до надання правової допомоги під час кримінального провадження, що призводить до вкрай незадовільної роботи щодо взаємного міжнародного співробітництва у правоохоронній сфері.

Міжнародне співробітництво у галузі боротьби зі злочинністю не існує саме собою. Це складова частина міжнародних відносин [1, с. 1–20]. При цьому держави, які не перебувають в тісних політичних чи економічних відносинах, як правило, здійснюють роботу у галузі запобігання та протидії міжнародній злочинності в усіх її проявах.

Аналіз практики та наукових досліджень показує, що основною причиною процесів криміналізації суспільства є сфера соціально-економічних відносин. Криміногенний потенціал для цього створює різноманітні за своєю природою явища та тенденції в даній сфері. Боротьба зі злочинністю ведеться здебільшого в ході реагування на вже вчинені злочини. Недостатньо здійснюються спільні дії, спрямовані на попередження злочинних зазіхань, на цілеспрямоване руйнування міжнародних зв'язків злочинних співтовариств.

Зневажання правових норм, правова неосвіченість, пряма непокоря законодавству стають нормою поведінки в суспільстві. Велику кількість населення охопив правовий нігілізм, що впливає на зростання злочинності. Таке явище зумовлюється послабленням контролюючої ролі держави та малоєфективною наглядовою діяльністю її правоохоронних органів. З огляду на це зазначена неврегульованість має у цілому загальний, а не специфічно національний характер і створює для держав у ході боротьби з організованою злочинністю спільні проблеми.

Злочинність, особливо її організовані форми, давно вийшла за рамки національних інтересів, тому боротьба з нею можлива тільки шляхом широкого міжнародного співробітництва. Так, Л. Тимченко справедливо відзначає, що переростання національної злочинності в міжнародну поставило вимогу об'єднання зусиль міжнародного співтовариства в боротьбі з цим небезпечним явищем. Міжнародно-правової регламентації, окрім інших, набувають питання гармонізації кримінально-правової заборони, оптимізації систем кримінального правосуддя, координації превентивних антикримінальних зусиль держав.

Необхідно також враховувати, що чим вище рівень інтернаціоналізації злочинності, тим більш активною і всебічною повинна бути взаємодія держав у боротьбі з нею. Як показує практика, найбільш успішно це відбувається в рамках міжнародних організацій. Сформувався і вже діють могутні злочинні угруповання, що активно використовують будь-які прогалини державної влади для здійснення своїх акцій і протидії правоохоронним органам.

Такі кримінальні угруповання нерідко проводять спільні акції в багатьох сферах злочинного бізнесу, що становить міжнародну небезпеку (наприклад, у сфері нелегального міждержавного обігу наркотиків, торгівлі зброєю й антикваріатом, радіоактивними речовинами, а також у кредитно-фінансовій і комерційній сферах, як

правило, пов'язаних з відмиванням «брудних грошей»), в силу чого практично всім державам заповодиться істотна економічна шкода.

Розробка міжнародних документів щодо надання правової допомоги та протидії організованій злочинності повинна ґрунтуватися на позитивному досвіді та результатах, досягнутих у процесі розробки і здійснення чинних двосторонніх і багатосторонніх угод з широким колом учасників. Такі домовленості сприятимуть досягненню більшого рівня погодження або узгодження національних законодавств держав щодо введення кримінальних покарань за участь в організованих злочинних групах, впровадження в життя більш ефективних заходів у галузі кримінального правосуддя і розширення використання механізмів взаємної допомоги і видачі злочинців.

На сучасному етапі розвитку суспільства міжнародним співтовариством здійснюється процес відпрацювання загальної політичної домовленості у формуванні глобальних зусиль щодо боротьби з різноманітними проявами злочинності, а саме тієї злочинності, яка виходить за межі однієї держави або вчиняється організованими злочинними групами, до складу яких входять громадяни різних держав. Багато країн та міжнародних організацій вже створило консолідацію щодо боротьби з такими злочинними проявами, а саме (НАТО, Рада Європи, Європейський Союз, Організація Об'єднаних Націй, Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол)).

Більшість держав, що входять до складу ООН, розуміє дану проблему. З огляду на це в рамках наявних міжнародних організацій були створені в цілому сприятливі умови для об'єднання зусиль країн-учасниць у боротьбі з загальнокримінальною та організованою злочинністю. Однак правове оформлення даного механізму відбувається вкрай повільно, не завжди послідовно й у цілому з огляду на відомчий принцип. Недостатньо чітко визначено, яким формам – договірно-правовим або інституціональним – необхідно віддавати перевагу в цьому процесі. Незважаючи на це, процес співробітництва в даній галузі інтенсифікується. Так, в рамках ООН та Організації безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) існує програма про надання технічної допомоги державам Кавказького та центральноазійського регіонів, яка розроблена з урахуванням регіонального досвіду ОБСЄ. Прикладами позитивного результату таких спільних дій стали ратифікація та імплементація Азербайджаном, Казахстаном, Узбекистаном та Україною універсальних документів, що прийняті в галузі боротьби з тероризмом. Водночас інші держави, що входять до складу Співдружності Незалежних Держав, не дуже поспішають ратифікувати дані міжнародні договори.

Основною метою державної та міжнародної політики у галузі боротьби зі злочинністю є створення дієвої системи запобігання, протидії та розшуку осіб, які вчинили діяння, що підпадають під ознаки злочину міжнародного характеру, виявлення і подолання соціальних умов та наслідків, забезпечення реалізації одного з основних принципів обов'язкової відповідальності винних у їх вчиненні.

Розширення масштабів правопорушень, створення та функціонування організованих злочинних груп, розподілення кримінальних функцій та ролей, укріплення багатоступеневих злочинних зв'язків (у тому числі на міжрегіональному та міждержавному рівнях) – всі ці перераховані негативні явища створюють сприятливі умови для подальшого розвитку загальнокримінальної злочинності. Розвиток злочинності стає базою для негативних кількісних та якісних змін загальнокримінальної злочинності, тобто перевага надається корисливим, корисно-насильницьким посяганням, злочинному професіоналізму та жорстокості.

Особливо це характерно для таких злочинів, як торгівля зброєю, радіоактивними матеріалами та наркотичними речовинами, розбій, підробка грошей, грабежі, зло-

чини в кредитно-банківській сфері тощо. У здійсненні цих злочинів нерідко беруть участь особи, що є громадянами різних держав. Тому злочинні угруповання вже давно вийшли за межі однієї держави та є, власне кажучи, міждержавними і міжнаціональними. Складність боротьби з даним явищем зумовлюється низкою причин: з одного боку, криза в економіко-політичній сфері, наявність серйозних прогалин у кримінальному і кримінально-процесуальному законодавстві, відсутність методичних розробок щодо розслідування фактів вчинення злочину організованими групами, а з іншого – недосконалість механізму міждержавної координації співробітництва.

У рамках Економічної і соціальної ради ООН у 1993 р. на другій сесії Комісії з попередження злочинності та кримінального правосуддя була заслухана доповідь на тему «Взаємодія організованої злочинної діяльності і суспільства в цілому», в якій був наданий перелік ознак, що допомагають пояснити характер такого суспільно небезпечного явища, як організована злочинність. Організована злочинність – це діяльність об'єднаних злочинних осіб або угруповань на економічній основі. Економічну користь отримують шляхом надання незаконних послуг та товарів або шляхом надання законних послуг та товарів у незаконній формі. Організована злочинність являє собою конспіративну злочинну діяльність, в ході якої за допомогою ієрархічно збудованих структур координується планування та здійснення незаконної діяльності або досягнення законних цілей за допомогою заборонених засобів. Організовані злочинні угруповання мають тенденцію встановлювати часткову або повну монополію щодо надання заборонених товарів та послуг споживачам, бо таким чином гарантується більш високий прибуток. Організована злочинність не обмежується виконанням завідомо забороненої законом діяльності або наданням заборонених послуг. Вона включає і такий вид діяльності, як відмивання «брудних грошей» за допомогою електронних засобів та переведення таких грошей в легальні види діяльності. Для корумпування посадових осіб організовані в угруповання злочинці використовують в своїй роботі різноманітні засоби для проникнення в законні види діяльності [2, с. 10].

Отже, коли учасники організованої злочинної групи починають займатись законною комерційною діяльністю, вони, як правило, привносять туди насилля та залякування, які застосовуються в незаконних видах діяльності.

Стан злочинності в будь-який час визначається соціально-економічними реаліями буття суспільства та держави, що зумовлюється ситуацією, яка історично складалась. Для сучасних держав характерні загальні тенденції розвитку та трансформації злочинності, що набуває більш організованого та міжнародного характеру. Найчастіше злочин, розпочатий на території однієї з держав, закінчується на території іншої, а іноді ланка злочинів тягнеться через території декількох держав.

Досі немає тісного ділового співробітництва, належного взаєморозуміння і довіри між правоохоронними органами як на державному рівні, так і в окремих галузях в рамках міжнародних організацій. Як правило, розроблювані і проведені ними спеціальні операції ґрунтуються тільки на власних можливостях без застосування допомоги інших зацікавлених відомств та використання їх багатого досвіду, спеціальних сил і надбань. Зокрема, хід реалізації багатьох міждержавних програм показує недостатній рівень взаємодії правоохоронних органів держав-учасниць і відповідних міждержавних органів.

Отже, щоб протистояти консолідації злочинного світу, необхідна координація зусиль і взаємодія усіх держав, що входять до складу Організації Об'єднаних Націй та Європейського Союзу, за посередництва Центру з міжнародного попередження злочинності, а також Ради Європи. І це не є випадковістю, бо злочинність не має кордонів та національної приналежності, вона не існує сама собою, її рівень розгалуженості та прогресивності визначається системою міжнародних злочинних зв'язків. Від правоохоронних органів необхідне більш тісне співробітництво в правовій сфері, зокрема і щодо гармонізації і зближення національного законодавства та створення уніфікованої законодавчої бази й утворення загального правового простору в інтересах усіх держав. Без такого співробітництва, без активного пошуку загальних правових підходів до вирішення проблем боротьби зі злочинністю навряд буде змога домогтися серйозних позитивних зрушень щодо даного питання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мельникова Э.Б. Теоретическая концепция международного сотрудничества в сфере уголовной юрисдикции. *Уголовная юстиция: проблемы международного сотрудничества*. Москва, 1995. С. 1–20.
2. Основы борьбы с организованной преступностью / под ред. В.С. Овчинского, В.Е. Эминова, Н.П. Яблокова. Москва : ИНФРА-М, 1996. С. 10.
3. Тимченко Л.Д. *Международное право : учебник*. Харьков : Консум. Университет внутренних дел, 1999. 526 с.
4. Пшеничний І.В. Організована транснаціональна злочинність і роль правоохоронних органів у протидії їй : автореф. дис. ... к.ю.н. : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія, кримінально-виконавче право». Київ, 2000. 19 с.
5. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй проти організованої злочинності. 1997 р.
6. Зимин В., Зубов И. *Международное сотрудничество в области борьбы с преступностью и охраны общественного порядка*. Москва : НИИ МВД России, 1993. С. 128.
7. Зелинская Н.А. *Международные преступления и международная преступность : монография*. Одесса : Юрид. литература, 2006. 568 с.